

Ali Galip Yener

HUZURSUZ DÜNYADA ŞİİR

Ali Galip Yener: İzmir, 1963 doğumlu. Tıp doktoru (patolog). Edebi eleştiri ve deneme yazıları 1998'den bu yana aralıksız olarak Hece ve kapanana kadar Virgöl ağırlıklı olmak üzere, Varlık, Ludingirra, Yom Sanat, Kum, Karabatak, Milliyet Sanat, Gösteri, Merdivenşiiir, Yasakmeyve, Mor Taka, İtaki, Mühür, Kitap Zamanı, Akatalpa vb. dergilerde yayımlanmıştır. Bugüne kadar beş deneme-eleştiri kitabı yayımlamıştır. İlk kitabı modernist şiir üzerine denemeleri içeren Sancılı Yaratı'dır (Kanat Kitap, 2004, İstanbul). Yayımlanmış diğer deneme-eleştiri kitapları şunlardır: Eleştirinin Eşiğinde Edebiyat (Hece Yayınları, 2006, Ankara), Eleştiri Çağında Deneme (Hece Yayınları, 2008), Şairin Sabrı (Mühür Kitaplığı, 2012, İstanbul) ve Şiir Bilinci (Hece Yayınları, 2012).

HUZURSUZ DÜNYADA ŞİİR

(Şiir Tecrübesinin İmkân ve Sınırları)

ALİ GALİP YENER

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 294
İnceleme

Birinci Basım: Ocak 2014
© Hece Yayınları

Kapak Tasarımı: Sarakusta
Teknik Hazırlık: Bülent GÜLER

Baskı: Öncü Basımevi
Kazım Karabekir Caddesi
Ali Kabakçı İş Hanı No: 85/2
İskitler/ANKARA
Tel: 384 31 20

ISBN: 978-605-5108-23-6

HECE YAYINLARI
Konur Sk. No: 39/1-2 Kızılay/ Ankara
Yazışma: P.K. 79 Yenışehir/ Ankara
Telefon: (0 312) 419 69 13
Fax: (0 312) 419 69 14
e-posta: hece@hece.com.tr

İÇİNDEKİLER

Sunuş /	7
Tecrübe Kavramı, Estetik Tecrübe ve Modernist Şiir (Kaybın Telâfisine Dair Notlar) /	13
Şair, Tinsellik ve Tahayyül (Şiir Tecrübesinin Manevî İklimi Üzerine) /	31
Kültürün Endüstrileştiği Toplumda Şiir Tecrübesi Üzerine /	39
Şiir Okuma Tecrübesi Üzerine /	47
Osmanlı'daki Şiir Tecrübesi Üzerine Güncel Dikkatler /	55
İç Sesin Keşfi Bağlamında Bir Şair-Düşünürün Tecrübesine Bakmak (Muhammed İkbâl İçin Portre Denemesi) /	67
Şiir Tecrübesi ve Diriliş Düşüncesi /	77
Şiirde Kendini İnşa Tecrübesi ve Turgut Uyar'ın Şiiri /	87
Şiir Tecrübesine Toplumcu Gerçekçi Şiirden Bakmak /	99
Şiir Tecrübesi ve Neoklasik Poetika Önerisi /	109
İslâm Medeniyeti, Vahiy ve Şiir /	121
Dizin /	133

SUNUŞ

“Ey sözlerin aslın bilen, gel di bu söz kandan gelir
Söz aslını anlamayan sanır bu söz benden gelir.”

Yunus Emre

Tecrübe kavramı, estetik tecrübenin niteliği ve şiir tecrübesi elinizdeki kitabın konusunu oluşturuyor. Kitap, kabaca iki kısımdan meydana geliyor. İlk kısımda dört yazı, ayrı bir bölüm altında toplanmayan ikinci kısımda ise sonraki yedi yazı, toplam on bir deneme yer alıyor. İlk bakışta kısa bir kitap bu, demek mümkün. Birbirine kavramsal çerçeve bakımından bağlı, okurun tamamını neredeyse tek, uzun bir metin gibi okuması amaçlanmış on bir denemede, şiir tecrübesinin imkân ve sınırları meselesi önce teorik temelde, sonra şiire farklı yaklaşımlar bağlamında, somut örnekler, şiir kitapları ve poetikalar yönünden ele alınıyor.

Eser, teorik gövdeyi yüklenmiş, on bir yazının en uzununu olan bir edebi deneme, “Tecrübe Kavramı, Estetik Tecrübe ve Modernist Şiir” ile açılıyor. Takip eden üç yazıda şiir tecrübesinin manevî iklimi, kültürün endüstrileştiği toplumda şiir tecrübesinin halleri ve şiir okuma tecrübesi üzerinde duruluyor. Kitapta şiir tecrübesini poetikalar, şairler ve şiir tecrübesine farklı pratik yaklaşımlar bakımından değerlendiren yedi yazıdan ilk üçünde, sıra ile Osmanlı’daki şiir tecrübesi üzerine güncel dikkatler, şiir tecrübesinde iç sesin keşfi bağ-

lamında Muhammed İkbâl'in portresi ve Sezai Karakoç'un eseri çerçevesinde şiir tecrübesine Diriliş kavramının ışığında bakma gayreti yer alıyor. Sonraki üç yazıda ise, Turgut Uyar'ın şiirine şiirde kendini inşa tecrübesi açısından bakılıyor; şiir tecrübesini Nâzım Hikmet sonrası toplumcu gerçekçi şiirin nasıl ele aldığı meselesi ve şiir tecrübesinin Celâl Fedai'nin neoklasik poetika önerisi ve İslâm sanatlarının tinselliği imkânı ile ilişkisi üzerinde duruluyor. Kitabın son denemesinde ise İslâm Medeniyeti'nde vahyin yerine değinildikten sonra vahyin şiirle ilişkisi ele alınıyor.

Kitabı sunarken ilk yazıda ayrıntılı bir şekilde ele alınan tecrübe kavramına kısaca değinmekte fayda var. Tecrübenin yaşantı ile ilişkisini, estetik tecrübeye dönüşüm sürecinin özelliklerini, estetik tecrübenin kendine özgü yönlerini ve modernist şiirde estetik tecrübenin yerini inceleyen kitabın kavramsal çerçevesine yön veren esas fikir üzerinde biraz durmak isterim. Burada kapitalist ekonomik sistemin küresel çaptaki tahakkümü ile belirlenmiş ve sınırları çizilmiş toplumsal hayatta “beşeri tecrübe kaybı”nın ortaya çıkardığı problemler ve bu esaslı kaybın telâfi edilmesi hususunda şiir tecrübesinin sunabileceği imkânları ve sınırlılıklarını ele almayı amaçladım. Bunu yaparken hemen her yazıda beşeri tecrübe kaybı meselesi üzerinde yoğunlaştım; yazdığım denemede hangi konuyu işlemiş olursam olayım bu mesele hakkında bir şeyler söyleme ihtiyacı duydum.

Batı medeniyeti ve edebiyatında beşeri tecrübenin yoksullaşması, Walter Benjamin'in ifadesiyle tecrübeyi kuşaklar boyunca aktaran “hikâye anlatıcısının kaybı”, şiir tecrübesine yaklaşma gayretinde önümüze devasa bir problem çıkarır. Beşeri tecrübe kaybı meselesini aşmada Martin Jay'ın deyişiyle “sahici metafizik tecrübenin mutluluğunu amaçlayan sanatın” işlevi ne olabilir? Şiirin (sanatın) işlevi, “sahici metafizik tecrübe”den bahsedildiğine göre, insanın kozmosla kurduğu bağla ve Tanrısal olanla irtibat kurma hedefi ile tanımlansa gerektir. Beşeri tecrübedeki öze ait kaybın telâfi edilmesinde bu iki unsur, kozmik bilincin varlığı ve Tanrısal olanla kurulan bağın desteği esastır. Şairler, öncelikle bu bakımdan tecrübe kaybının telâfi edilmesinde işe yararlar.

İç dünyanın, tinselliğin, Tanrısal Varlık'ın iç ses olarak tezahür etmesinin şiirde nasıl nitelenebileceği meselesi hakkında Rainer Maria Rilke'ye kulak vermek mümkündür. Rilke'nin *Malte Laurids Brigge'nin Notları* adlı anlatısını çeviren Behçet Necatigil'e göre, Rilke'nin şiirindeki hikmet ifadesi, şairin maddi âlem anlamındaki “dünyayı yadırgamasından ve Tanrı ile arasına girmiş olan engelleri garipseмесinden doğar.” Rilke, başyapıtı *Duino Ağıtları* ile “sahici metafizik bir tecrübe”yi şiirde inşa etmiş, şiir okuruna beşeri tecrübe kaybını hatırlamasında ve “Görünmez'in büyük altın kovanı” ile bağ kurmasında yardımcı olmuştur. Rilke, bir mektubunda *Ağıtlar* hakkında şöyle der:

Evet, bizim ödevimiz bu gidici, dayanıksız yeryüzünü öyle derin, öyle acıyla, tutkuyla kavramak ki onun özü ‘görünmez olarak’ bizde yeniden dirilsin. Bizler Görünmez'in arlarıyız. Çılgın gibi topluyoruz görünür'ün balını, Görünmez'in büyük altın kovanında biriktirip saklamak için. *Ağıtlar*'daki melek, o dönüşümü içinde gerçekleştirmiş olan varlıktır.” (Can Alkor'un *Ağıtlar* çevirisini sunuş'undan, İyi Şeyler Yay. 1993)

Şiir tecrübesinin oluşumunda iç sese ağırlık veren ancak dış sesin (toplumsal hayatın bütün süreçlerinin) önemini de yok saymayan bir bakış açısı ile elinizdeki kitapta estetik tecrübenin şiir türündeki dönüşümüne yaklaşılmıştır. Rilke'den yapılan alıntı, iç dünyanın mutlak öneminin farkında olan şairler arasında en büyüklerden biri olması sebebiyledir. Şiir türünün başyapıtlarında, şairi harekete geçirici ve hareketini devam ettirici kuvvet İlahi Aşk'tır. Dante'den Mevlâna ve Goethe'ye, Şeyh Galip'ten Sezai Karakoç'a uzanan şiirin büyük iç seyahatinde bu gerçeği bütün sadeliğiyle tespit etmek mümkündür. Kitapta şiir tecrübesine yaklaşıırken, tanımlanan İlahi kuvvetin farkında olmayan şairlerde dahi kozmik bilinçle bağlantılı tecrübenin (iç sesin) şiirlerine nasıl etki yaptığı konusu üzerinde durdum. Dış sesin yani şairin etkilendiği toplumsal-kültürel ortamın, ekonomi-politiğin verilerinin ve sınıf mücadelesinin varlığını yok saymayan ama iç sese birincil önem veren bu tutuma karşı ortaya konacak itirazlara dayanabilecek metinler oluşturmaya çalıştım.

Burada hatırlatmak isterim: Terry Eagleton'ın *Şiir Nasıl Okunur*'daki (Agora Yay. 2011) bir tespitiyle şiir, edebi türler arasında politik eleştiriye en dirençli tür olduğu için, şiir tecrübesinin iç sese dayalı olarak ele alınışına getirilebilecek ve politik olan'a indirgenmiş eleştirilerin zaten en baştan güçsüz olacaklarını sanıyorum. İm-kânlarına geniş yer verdiğim şiir tecrübesinin sınırlarına gelince, bu sınırları çizen gerçekliğin bana apaçık gözüktüğünü eklemeliyim. O gerçeklik şudur: Şiirle politika yapmak, dünyayı kurtarmak ya da yeniden inşa etmek vb. mümkün değildir; şiir tecrübesi, beşeri tecrübeyi kozmik bilince bağlama imkânı bağlamında bir değer taşır; daha büyük bir yükü taşıması söz konusu değildir. Kutsallığı yadsıyan şairlerin eserlerinde şiirin politik, "kurtuluşçu" bir yükü gerçek-te taşımak istese de taşıyamadığını ve politik ileti işlevi ile kendini donattıkça şiirin kendine özgü değerini yitirdiğini söylemeliyim.

Şiir tecrübesinin kutsal olanın tecrübe edilmesi ile ilişkisini kuran ve şairin iç sesinin şiir tecrübesindeki yerini araştıran yazılar içeren bu kitapta teorik çerçevenin inşasında, "anlam, hakikat ve varlık fikirlerine bağlı olan kutsalın tecrübesine iman" eylemini "din" için geçerli bir tanım olarak sunan Mircea Eliade'ın tespitlerinden yola çıktım. İnsan için anlamlı bir dünyanın, kutsalın tezahürü olarak adlandırılabilir diyalektik bir sürecin sonucu olduğunu, kutsalın insanın bilinç yapısı içinde tarihi bir dönem ürünü değil, ezeli ve ebedi bir unsur olarak bulunduğunu yazan Eliade'ın şu tespiti, bu bağlamda son derecede önemlidir:

"Gerçek ve anlamlı bir dünya şuuru, sıkı sıkıya kutsalın keşfine bağlıdır. Kutsalın tecrübesiyle insan aklı, gerçek, güçlü, zengin, anlamlı görünüle, bu vasıflardan yoksun olanın arasındaki farkı kavramıştır. Yani eşyanın tehlikeli ve karmaşık yükselişi ile onların anlamdan yoksun tezahürleri ve yokoluşları arasındaki farkı kavramıştır." (M. Eliade, *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu*, Din Bilimleri Yay. 2004)

İnsanın kutsallık fikrini kaybetmesine neden olan; iç dünyanın, tinselliğin, İlahi Aşk'ın kuvvetinin farkına varmasını her geçen gün daha da zorlaştıran Batılı kapitalist hayat tarzı bir bunalım çağını sim-

geler. Beşeri tecrübesini kaybettiği böyle bir çağda insanın içinde kopan kıyameti, Sezai Karakoç'un deyişiyle (*Edebiyat Yazıları-I*, Diriliş Yay. 2007) "ilkın kışkırtan sonra bir haşr ü neşre çeviren, bir mi-zana kavuşturan kaderin bir pergel ayağı olan şair"lere kulak vermek gerekir. Bu şairler, Tanrısal olana yüzlerini dönen, beşeri tecrübe kaybını kozmik bilincin yardımıyla telâfi etmeye gayret edenlerdir.

Kitapta yer alan yazıların, teorik çerçeveyi çizen en uzun deneme dahil çoğunluğu -daha önceki deneme kitaplarımda olduğu gibi- *Hece* dergisinde yayımlanmıştır. Diğer yazılar *Karabatak* ve *Mühür* dergilerinde basılmıştır. Bir yazı ilk kez bu kitapta yer almıştır. Kitabın dergilerde yayımlanmış denemeler toplamı olmasından kaçınılmış, künye bilgisi yazı sonundaki notlarda bildirilen on bir deneme adeta tek bir metin halinde inşa edilmiş, yararlanılan kaynakların yinelenmemesine dikkat edilmiş ve kitap yayıma hazırlanırken bütün yazılar yeniden kaleme alınarak genişletilmiştir.

Yazılarımın yine *Hece* Yayıncılık'tan okura sunulmasının anlamına da değinmek isterim. Bu anlam, Türk edebiyatında gün geçtikçe kayboluşuna Hüseyin Su'nun dikkati çektiği bir özellik olan "aidiyet dikkati" ile doğrudan ilişkilidir. Su, edebiyatta yazarın "bütünüyle hayatının yörüngesi olacak bir odak noktasından, kendisine ait bir yazı ve düşünce dünyasından söz etme"nin imkânsızlığına işaret eder. Edebiyat ve düşünce dünyasında değerlerin "bugün artık odaksız, bağlamsız, sorumsuz, uçları her yönden ve her ilişkiye açık, her yapıya eklenilebilir postmodern bir kazanda eridiğini" vurgular. (*Hece Dergisi*, Sayı 194, Şubat 2013) Yazarın durduğu yerin hesabını vermesi bakımından "aidiyet dikkati" konusu bence hayati bir önemdedir.

Son olarak, kitabın yayıma hazırlanmasında emeği geçen başta değerli öykücü ve değerbilir yayıncı Hüseyin Su olmak üzere, teknik hazırlıkta destek olan Bülent Güler ile beraber *Hece* Yayıncılık ailesi üyelerine en içten teşekkürlerimi sunarım. Bu süreçte desteğini hep yanımda duyduğum eşime ve ona ayırdığım vaktin önemli bir kısmını yazmaya adamama izin veren sevgili kızıma ayrıca müteşekkir olduğumu belirtmeliyim.

**TECRÜBE KAVRAMI, ESTETİK TECRÜBE VE
MODERNİST ŞİİR¹
(KAYBIN TELÂFİSİNE DAİR NOTLAR)**

“Bu ihtiras, bu acz, bize insanın vaktiyle yaşadığı ama şimdi geride sadece hoş bir nişanesi, cansız bir izi kalmış olan ve kaybını hazırda bulunan şeylerle telâfi etmeye çalıştığı, kendisini çevreleyen her şeyi çaresizce doldurmaya gayret ettiği bir zamanki hakiki mutluluğundan başka ne anlatıyordur? Ama bunların hepsi yetersiz kalır, sonsuz uçurumu kapsayabilen sonsuz ve sabit bir tek şey olabilir: ancak ve sadece Tanrı’dır bu.”²

B. Pascal

Kitabın açılış yazısında, teorik yükü omuzlayan bu uzun denemede tecrübe kavramının ne olduğu, estetik tecrübe biçimindeki dönüşümünün niteliği ve modernist şiirde estetik tecrübenin yeri meselesi üzerinde detaylı bir şekilde durmayı amaçlıyorum. Kapitalist ekonomik sistemin tahakkümü ile belirlenmiş toplumsal hayatta tecrübe kaybının ortaya çıkardığı problemler ve bu esaslı kaybın telâfi edilmesi konusunda şiirin sunabileceği imkânları, elbette

¹ Okuduğunuz deneme, *Hece* dergisinin Nisan 2012 tarihli 184. sayısında yayımlanmış yazının kitap hazırlanırken yeniden kaleme alınmış halidir.

² Blaise Pascal, *Pensées*, Hachette Paris 1950, Yayına hazırlayan ve Önsöz’ü sunan: Robert Garric, s. 143–144.

sınırlılıkları ile beraber araştırmayı amaçladığım kitabın giriş yazısında bu problemlere sadece teorik esasta değinmekle yetineceğim.

Tecrübe Kavramının Tarihi

Tecrübenin 16. yüzyıldan (Montaigne) bu yana kipleştirilerek yani epistemolojik, dini, estetik, siyasi ve tarihi olarak alt kategoriler şeklinde ayrıştırılarak insanın zihin macerasındaki izlerini süren kapsamlı çalışması *Deneyim Şarkıları* 'nda Martin Jay, Batıda en son “birleşik tecrübe anlayışı”nın Montaigne’de mevcut olduğuna dikkat çeker.³ Batı kültüründe tecrübe kavramı üzerine inşa edilen son kitap olan *Denemeler*’de Montaigne tecrübe ile kesinliğin bağdaşamayacağını vurgular. Montaigne’in ilgilendiği tecrübe, bilime çok az yöneldiği için, o, bu tecrübenin maddesini “şekillenmemiş, üzerinde çalışılacak bir şekilden yoksun konu” olarak tarif eder.

Giorgio Agamben, tecrübenin yıkımı üzerine yazdığı incelemede, Montaigne’in zamanında ağırlığı olan “bilgiden ayrılmış bir tecrübe düşüncesinin günümüzde bizlere böylesine yabancı geliş[nin], modern bilimin doğumuna kadar deneyim ve bilimin kendilerine ait, birbirlerinden farklı yerleri olduğunu unuttuğumuzu göster[diğini]” söyler.⁴ Modern zamanlarda Batı felsefesinin gündemini öncelikle ontolojik ve metafizik gibi esasa dair sorulardan çok epistemolojik meselelerin belirlediği, bilginin öznesi kimdir ve bu özne kendisi dışındaki nesnelere hakkında güvenilir bilgiyi nasıl edinir gibi soruların cevaplarıyla meşgul olduğu muhakkaktır. (Jay, agy, s. 330) Bu durum, insani bilginin, “bir pathei mathos olarak, yani ancak ve ancak bir acıdan sonra ve bu acı sayesinde öğrenilen ve her türlü öngörü imkânını, yani herhangi bir şeyi kesinlikle bilme imkânını dışlayan bir bilgi olarak” sunulma fırsatının modern çağda kaçırıldığını ve bunun tecrübenin yıkımı denen süreçle ilişkili olduğunu ortaya koyar.⁵

³ Martin Jay, *Deneyim Şarkıları*, Çev. B. E. Aksoy, Metis Yayınları 2012, s. 326. Yazıda parantez içindeki sayfa numaraları bu kitaptandır.

⁴ Giorgio Agamben, *Çocukluk ve Tarih*, Çev. B. Parlak, Kanat Kitap 2010, s. 21.

⁵ Agamben, agy, s. 22.

İnsani bilgi ve tecrübe ilişkisine modernite bağlamında bakabiliriz. Süleyman Seyfi Ögün'e göre, ilham kaynaklarını metafizik orijinden inşa etmeyi bir kısırlık olarak gören modernite, elitist bir tutumu başta sanat olmak üzere her yaratıcı uğraş alanında beslemiş, en çok popüler olana prim verilen bir dünyada yaşansa bile bunu rahatlıkla sağlamış, elitizmin önünü açmıştır. Artık geleneğe eklenen değil, gelenekten ısrarlı kopuş sürecini yöneten bir seçkinleşme dinamiği hegemoniktir. Yenilik ve bireyselleşme gayretinin meydan okuma ve yadsımadan çok, geleneğin içinde tezahür ettiği ve bu nedenle manifestoya ihtiyaç duyulmayan eski dünya aşılmıştır.⁶ Tecrübe kavramına bu durumun yarattığı büyük baskı içinden bakmak gerekir. Modernitenin öncüsü Aydınlanma'nın konuyla ilişkisine dair önemli bir notu, eserinde tecrübe kavramının yerine daha sonra göz atmaya çalışacağımız Walter Benjamin'den hemen aktaralım. Benjamin'e göre:

“Kant'tan önce, 'deneyim' diye bildiğimiz, bilginin birliğinin sembolü, yüceltilmiş bir semboldü; değişen ölçülerle olsa da, Tanrı'ya ve ilahi olana yakındı. Ancak Aydınlanma sırasında, Tanrı'ya yakınlığı gitgide ortadan kalktı.” (Jay, agy, s. 395)

Aydınlanma döneminin kültür alanında uzun vadedeki olumsuz etkileri bilinir. Bu olumsuz süreç, günümüzde Batı'nın bütün dünyadaki ideolojik tahakkümünün bir parçası olarak Edward Said'in araştırdığı anlamda “kültür emperyalizmi” biçimine kadar uzanmıştır. Ritüel ya da spiritüel hayatın antik ya da endüstri öncesi kültürlerde temel bir rol oynadığı kanıtlanmıştır. Ancak Batının “kültür emperyalizmi”, Batı medeniyeti öncesine ait bütün medeniyetleri patolojik ürünler gibi sunup tahakkümünü devam ettirmektedir. Öyle ki, Batı psikiyatri ve psikolojisinin güncel yaklaşımı, “sadece spiritüel değil, aynı zamanda materyalist ve ateist bir dünya görüşünü paylaşan Batı endüstriyel uygarlığının eğitilmiş seçkinleri dışın-

⁶ Süleyman Seyfi Ögün, “Sanatlar Üzerinden Bir Tuhafile Tarih Hikâyesi”, *Zaman*, 20. 01. 2011.